

Historische ontwikkeling

Dit ensemble betreft de oude stadskern van Echt met een gedeelte van de zuidelijke uitloper daarvan (Bovenste Eind). Echt ontwikkelde zich rond een vroegmiddeleeuwse hof, die nabij de kerk gelegen moet hebben. In de Late Middeleeuwen kreeg Echt stedelijke kenmerken, zoals een gracht, een wal en zelfs poorten. De Molenbeek werd in de 13e eeuw gegraven om de grachten met water te vullen. Vanaf de 16e eeuw verloor de stad alweer zijn belangrijkste verdedigingswerken. De laatste grachten (Graaf en Diepstraat) bleven nog tot in de 30-er jaren van de vorige eeuw bestaan.

Ruimtelijke karakteristiek

Echt kenmerkte zich door een vierhoekig terrein (de stad) omgeven door een stadsgracht waar de kerkgracht op aansloot. Het kerkterrein lag in het noorden ervan, waarbij de stadsgracht vanuit de kerkgracht naar het westen en oosten liep. De omgrachtingen zijn nu volledig verdwenen en soms zelfs betrekkelijk recent aan de westzijde (2001) nog overbouwd waardoor visualisatie minder eenvoudig is, maar aan de ronde vorm van het kerkhof is de gracht rond het kerkterrein nog herkenbaar in de structuur. Het exacte verloop van de stadsgracht is niet meer geheel terug te vinden, maar de huidige Sint-Jorisstraat, Graaf, Zuiderpoort, Grachtstraat en Diepstraat volgen bij benadering de loop van de oude omgrachting.

Daarbinnen correspondeert de huidige wegenstructuur nog voor een belangrijk deel met die van de oude stad: Vrijthof, Dekensteeg, Plats, Jodenstraat, Wijnstraat, Bovenstestraat, Steeg, Gasthuissteeg, Gelrestraat en Hofakker (tussen Bovenstestraat en Harlindestraat) vormen het oude wegenpatroon en kennen ook hun historische rooilijnen nog. Vooral bij de Plats en aan het Vrijthof is te zien dat de wegen op plekken waar zij op elkaar aansloten soms tot verwijdingen of pleintjes leidden.

Bebouwing stond voorheen vooral aan de hoofdstraten van de stad: Vrijthof, Wijnstraat, Plats, Jodenstraat, Steeg en Bovenstestraat. De andere straten, of beter stegen, waren grotendeels onbebouwde stegen naar het open land achter de huizen. Tussen de huizen en de stadsgracht, vooral langs de Bovenstestraat, waren vooral diepe (moes)tuinen te vinden met slechts enkele gebouwen. In het dichter bebouwde deel van de stad, ten noorden van de Wijnstraat – Steeg, lagen tuinen tussen de bouwblokken. Deze groene tuinen tussen bebouwing langs de oude straten vinden we nog terug, de grotere open ruimten zijn in de 20e en 21e eeuw volledig bebouwd geraakt. Ten oosten van de Bovenstestraat gebeurde dat kleinschalig en met behoud van enig groen. Dit gebied ging daarmee sterk op het noordelijke deel van de stad lijken. Ten westen van de Bovenstestraat werd dit veel grootschaliger ingevuld met een nieuw winkelgebied en bleef minder groen gespaard. Daardoor is de herkenbaarheid van het stedelijk weefsel in het zuidwestelijk deel kleiner, maar is anderzijds duidelijker herkenbaar welk deel oude en welk deel jonge stadsbebouwing bevat. Wat overweegt is echter het idee dat dit gebied ingevuld is met bebouwing en andere structuren, zoals het parkeerterrein Maaseikerpoort, dat niet goed past in het verder kleinschalige Echt, dat van oudsher veel groen tussen achtertuinten en een gracht kende.

Langs de oude straten van Echt, met uitzondering van de Steeg en het westelijk deel van het Vrijthof, is veel historische bebouwing te vinden die waarschijnlijk nog oudere kernen bevat dan de gevel doet vermoeden. Hierover is nog relatief weinig bekend. Deze oude bebouwing kenmerkt zich in het straatbeeld onder meer door kappen evenwijdig aan de straat en op enkele locaties dwarskappen op aanbouwen aan de achterzijde. Bijzondere bebouwing is die, welke nog een historische voorgevel op de begane grond bezit en waar deze dus niet door een moderne winkelpui vervangen is. Er zijn evenwel ook voorbeelden te vinden waar nieuwbouw een gevel heeft gekregen die te massief oogt voor de kleinschalige, gedetailleerde gevelbeelden.

Karakteristiek zijn eveneens de plekken waar men heel duidelijk ervaart dat men vanuit de stegen en wegen de locatie van de oude stadsgracht bereikt en daar de oude stad verlaat. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Gelrestraat, waar men tegen niet-binnenstedelijke rijwoningen aanloopt en het gebied met individuele, aaneengesloten panden verlaat. Modern vormgegeven plekken van vroegere stadsentrees (zoals bij de Zuiderpoort) vertroebelen juist de ervaring dat men een historische stad betreedt.

Het Bovenste Eind tenslotte, zuidelijke uitloper van de stad, is bijzonder omdat de panden net buiten de stadsgracht hier nog deels over hun zeer diepe tuinen beschikken. Dat is kenmerkend voor uitlopers van stadjes. Elders, zoals tegen de Zuiderpoort, is die groene ruimte door bebouwing en parkeerterreinen verdwenen. Bovendien staan hier enkele karakteristieke panden.

Cultuurhistorische waarden

Binnen Echt is de waardevolle historische stedelijke structuur nog goed herkenbaar; alle vroegere straten zijn ook nu nog aanwezig, voornamelijk aan de westzijde aangevuld met nieuwe wegen ter ontsluiting van de nieuwbouw daar. De bebouwing is op de oude rooilijnen gebouwd, hetgeen tot behoud van pleinen als De Plats heeft geleid. De grachten rond kerk en stad zijn echter verdwenen, en op meerdere plekken is bebouwing of infrastructuur over het oude tracé geplaatst waardoor visualisatie in het huidige stadsbeeld soms lastig kan zijn. De plaatsen waar het tracé van één van de grachten nog wel herkenbaar is en de geschiedenis daardoor afleesbaar, zoals het cirkelvormige kerkhof met daarbinnen het kerkgebouw, zijn van grote waarde. Dat geldt ook voor de bebouwingsstructuur langs de oude straten, waaruit afleesbaar is hoe de structuur van Echt door de geschiedenis heen vrij constant is gebleven. Plekken waar de voormalige stadsgracht een contrast tussen individuele, kleinschalige binnenstedelijke bebouwing en meer complexmatige of grootschaliger bebouwing daarbuiten laat zien zijn eveneens waardevol.

Evenals in Susteren en Nieuwstadt is het aanbevelenswaardig hier bouwhistorisch onderzoek te verlangen bij ingrijpende wijzigingen van vooroorlogse panden, ook al is het pand als zodanig niet per se monumentwaardig of als beeldbepalend aangemerkt. We kunnen het doel daarvan vergelijken met dat van archeologisch onderzoek: veilig stellen van informatie die verloren kan gaan bij grote ingrepen, zoals het wegbreken van dragende muren en het vervangen van de kapconstructie. De geschiedenis van de stad Echt zit als het ware in deze huizen verborgen, en deze informatie is op andere wijzen niet te achterhalen.

Binnen de gracht is door de druk op de grond de hoeveelheid groen beperkt. Koestering van het resterende groen tussen de huizenblokken, met uitzondering van het volledig verdwenen groen ten westen van de Bovenstestraat, is belangrijk om de historische sfeer van de stad herkenbaar te houden: een stad was niet alleen steen en bestrating, maar had zeker ook groene kernen daartussen. Juist de specifieke ruimtelijke relatie tussen grijs (infrastructuur), rood (bebouwing), blauw (grachten) en groen (tuinen) maakt een stad verschillend van het gemiddelde dorp of zelfs van een nieuwbouwwijk.

Belangrijk voor de geschiedenis van Echt is de relatie met het naastgelegen huis Verduijnen, dat buiten het ensemble gelaten is omdat het op zichzelf al – met tuin en park – een beschermde status als rijksmonument heeft.

Waardevol zijn tevens de diepe tuinen achter de huizen aan de westzijde van het Bovenste Eind, die samenhang met de deels beeldbepalende bebouwing zelf vormen.

Hoek van Bovenstestraat en Plats, met links één van de weinige nog intacte historische ondergevels en rechts bebouwing die in ontwerp is afgestemd op de hoekligging (foto: Luuk Keunen, 6 mei 2014).

